

ضرب المثل‌های تعلیمی و تربیتی کردی

رسول رش احمدی^۱
تنظیم: المیرا شاهرودی^۲

فولک در زبان کردی به معنی «Xelk»^۳ و در زبان فارسی به معنی مردم است «لور» در زبان کردی به معنی دانش یا به عبارت دیگر زانیاری^۴ و در زبان فارسی به معنی دانستنیها می‌باشد. بنابراین کلمه در بخش فولکور در زبان کردی (زانیاری گشتی)^۵ و در زبان فارسی در برگیرنده مفهومی بنام دانش اجتماعی است. باید توجه داشت که دانش اجتماعی چیزی نیست که یک روزه یا طی یک دوره‌ی مشخص به وجود آمده باشد،

۱. از شاعران بنام کردستان و اینک بازنشسته آموزش و پرورش است. در سال ۱۳۳۴ شمسی در مهاباد آذربایجان غربی بدنیا آمد. آغاز همکاری ایشان با واحد فرهنگ مردم و مرحوم انجوی شیرازی به زمان تاسیس برنامه نجوا در رادیو بر می‌گردد.

از رش احمدی کتابهایی با عناوین: ۱- خ و وبا ۲- به رفوله ۳- سواری مار ۴- دیاری مهاباد ۵- گوزه‌ی شکاو و مقالاتی چند در مجلات سرو و مهاباد به چاپ رسیده است.

همچنین رش احمدی در زمینه فیلم نامه نویسی همکاری فعالی با رادیو و تلویزیون مهاباد دارد. آنچه پیش رو دارید مقاله‌ای تحت عنوان جایگاه تعلیم و تربیت در ضرب المثل‌های کردی به قلم این فرهنگیار با سابقه است.

۲. کارمند پژوهش واحد فرهنگ مردم

۳. Xelk: مردم

۴. زانیاری: دانستنی یا دانش

۵. زانیاری گشتی: دانش عمومی

انسانها از دیرباز از وقتی که کمونهای اولیه را تشکیل دادند برای ادامه حیات و برقراری ارتباط با یکدیگر مجبور به رعایت و پیروی از یک فرهنگ خاص که آن را بصورت عرف و عادت در آورده‌اند شده‌اند با بالا رفتن شعور جامعه بشری ادیان ظهور کرده‌اند، در هر دوره و در میان کلیه ادیان با توجه به خمیره ذاتی انسانی افکار ناپسند گذشتگان مترود و مردود و افکار پسندیده جایگزین آنها شده‌اند.

مردمان روی زمین با توجه به بافت جغرافیایی محل سکونت و زندگی خود دارای فرهنگ مخصوص به خود بوده و همین فرهنگ‌های جداگانه وجه تمایز آنها از یکدیگر شده است.

آنچه مشخص است فرهنگ نوشتاری ما مخصوصاً ملت کرد سابقه طولانی ندارد و آنچه از فولکلور باقی مانده است چیزی بوده که سینه به سینه و زبان به زبان از نسلهای گذشته به این دوره انتقال یافته است. صرفنظر از بعضی مشاغل و پیشه‌ها و هنرهای دستی که جایگاه مخصوصی در فرهنگ عامه دارند و مواردی اختصاصی هستند، بخش عظیمی از این فرهنگ در قالب کلمات چون میراثی گرانبها چنان‌که ارزش واقعی آنها را بدانیم به ما رسیده‌اند و این کلمات در قالب ۱- داستانهای کهن ۲- بیت ۳- بالوره ۴- لاوک و حیران ۵- ضرب المثل ۶- امثال و حکم ۷- سخنان قصار ۸- مه ته لوله، بخش بزرگی از فرهنگ عامه ما را تشکیل داده‌اند.

ادبیات عامه بازتاب زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم، شیوه کار و تولید و نشان دهنده رفتار و منش و مذهب هر جامعه است.^۱

یکی از مؤلفه‌های ادبیات شفاهی ضرب المثل‌ها هستند. ضرب المثل‌ها بخشی از زبان روزمره هستند با ساختاری محکم و روان، معنایی کنایی و کاربردی عام که

۱. بیت: داستانهای حماسی و تراژدی در قالب شعر
۲. بالوره: مشاعره دختران و پسران جوان در صحرا از فاصله دور
۳. لاوک و حیران: نوعی ترانه و آواز که معمولاً بعد از شکست دلهای عاشقانه یا شکست از جنگ خوانده می‌شود و بوی غربت می‌دهد.
۴. مه‌ته لوله: چیستان
۵. پیراوی، ۱۳۸۳

درب‌گیرنده بزرگترین و وسیع‌ترین مفاهیم اخلاقی و تربیتی بوده که با توجه به اصالت و محتوای آن از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است. در بیشتر داستانهای کهن که تاثیر فراوانی بر مسئله تعلیم و تربیت داشته همواره قهرمان داستان فردی خیرخواه و در راستای اهداف اصیل انسانی حکومت کرده و عداوت خیر و شر و پیروزی خیر بر شر و روشنی بر تاریکی و راستی بر کژی را می‌توان یافت و حالت الگویی قهرمان داستان تاثیر فراوانی بر شنونده داشته و این تاثیر بطور واضح و روشن بطور غیر مستقیم در تعلیم و تربیت نسلهای بعدی خودنمایی کرده است.

همان گونه که زندگی انسانها دارای ابعاد گوناگونی است ضرب المثل‌ها را نیز می‌توان به اندازه این ابعاد طبقه بندی کرد. به طوری که گمان نمی‌رود مسئله ای در زندگی انسانها وجود داشته باشد که درباره آن چند ضرب‌المثل گفته نشده باشد. تعلیم و تربیت یکی از ارکان مهم زندگی انسانی است و همین موضوع و درک این اهمیت موجب گردیده ذخایر فرهنگ عامه ما مملو از ضرب‌المثل‌ها و نکات برجسته تربیتی باشد. مراحل زندگی انسان شامل دوران کودکی، نوجوانی، میان سالی و پیری و همراه با وضعیت روحی و روانی، غم، شادی، ترس، نگرانی، دلهره و امید است و گمان نمی‌رود در گنجینه فرهنگ عامه در رابطه با یکی از این مقاطع سنی و یا حالات روحی و روانی مربوط به آن چیزی از کلام افتاده باشد.

آنچه بیانش در اینجا حائز اهمیت است کلیه شاعران و ادیبان و عارفان و سخنوران و نویسندگان از مولانا گرفته تا سعدی و عطار نیشابوری و ... همواره سعی داشته اند برای ادای مطلب خود به نحو احسن از فرهنگ عامه برای خلق آثار خود استفاده نمایند. بدیهی است این افراد از دیرباز تاکنون معلم اخلاق ما بوده و نه تنها در ایران زمین بلکه در سطح جهان مطرح هستند؛ برای نمونه سازمان فرهنگی یونسکو امسال را به نام مولانا نام گذاری کرده است.

در جوامع پیشرفته و حتی در جامعه خودمان باستان شناسان در تلاش هستند تا تکه سفالی یا پوسیده استخوانی را از دل زمین درآورند و با نگاه تیزبین خود آن را مورد مطالعه قرار دهند و از روی آن چگونگی فرهنگ و ... نسل فراموش شده‌ای را آن هم بصورت حدس و گمان بیابند و آن را به جامعه بشری معرفی نمایند.

ایران زمین به علت آن که از قومیت‌های مختلف تشکیل یافته به صراحت می‌توان گفت که بزرگترین ذخایر فرهنگی را بطور زنده داراست. در زمانی که سیل تهاجم فرهنگی به سویمان روان است نجات این فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های اصیل می‌تواند بزرگترین میراث برای نسل‌های بعدی این مرز و بوم باشد.

نکته قابل توجه این که به علت علاقه شخصی به فرهنگ گذشتگان و درک اهمیت آنها بیش از سی سال است مشغول جمع‌آوری نکات ارزنده و به جا مانده از پیشینیان هستم. در این میان مهمترین چیزی که بسیار اهمیت دارد همسویی روحی، روانی و فرهنگی مردمان این سرزمین است. ضرب المثل‌ها، داستان‌ها و ... شاید در زبان و گویش با هم تفاوت داشته باشند ولی در محتوا از یک منبع سرچشمه گرفته اند.

از آنجا که تعلیم و تربیت از ارکان زندگی اجتماعی است و ضرب المثل‌ها تأثیر فراوانی بر آن دارند در این مقاله برای بررسی جایگاه تعلیم و تربیت در فرهنگ عامه به ذکر ضرب المثل‌های تربیتی به زبان کردی می‌پردازیم.

موضوع: اتحاد و همبستگی

qamk mistêkin ncêp

پنج قامک مستیکن

پنج انگشت یک مشت را تشکیل می‌دهند.

destêk be tenya teqey naya

ده ستیک به تهنی ته‌قی نایه

یک دست به تنهایی صدا ندارد.

ضرب‌المثل شماره ۱ و ۲ درس اتحاد و همبستگی و تعاون می‌دهند و در راستای تعلیم و تربیت بالاترین و بهترین پند و اندرز هستند.

موضوع: تأثیر رفتار والدین بر تربیت فرزندان

daykan bibÎnew Kican bixwaze

دایکان ببینه و کچان بخوازه

مادران را ببین و دختران را خواستگاری کن.

برای انتخاب یک دختر به همسری، تنها زیبایی ظاهری یا ویژگی‌هایی که در او

می‌بینی و مورد پسندت واقع شده کافی نیست داماد باید کارنامه مادر دختر را مورد بررسی قرار دهد و ببیند که آیا در طول زندگی در برابر ناملایمات با شوهرش ساخته است آیا توانسته با بود و نبوده‌های زندگی بسازد و آیا همسر خوب و وفاداری برای شوهرش بوده، وقتی به پاسخ مثبتی در این باره رسید آنگاه می‌تواند مطمئن باشد که شریک خوب و ایده آلی برای زندگی آینده‌اش پیدا کرده است.

گه‌وران ئاوی رو ده‌که‌ن چووکان پیی ریده‌خن
کارهایی را که بزرگان انجام می‌دهند کوچکترها هم
از آن تقلید می‌کنند.

این ضرب المثل اشاره به این دارد که بزرگان دانسته یا ندانسته ممکن است کار خلافی انجام دهند و آن را طبیعی جلوه دهند و به آسانی از کنار آن بگذرند بی‌خبر از این که کوچکترها به تبعیت از بزرگان این خلاف را با اطمینان از درستی آن تکرار خواهند کرد.

داری له میوه که یراوئینسانیش له منداله کانی راده
ناسی

dari Le mîwe key raw insanys
lemindale KenÎra DenasÎ

با دیدن و خوردن میوه ای از چگونگی درختی که این
میوه از آن چیده شده است آشنایی پیدا خواهید کرد.

این ضرب المثل اشاره به این نکته دارد که ممکن است سالها با کسی آشنا باشی و این فرد با توانمندی زیادی که دارد حفظ ظاهر کرده و شما موفق به شناخت کافی از درون و ذات این شخص نشده باشی. کفایت فرزندان او را مورد مطالعه قرار دهی اگر این شخص توانسته باشد از حیث رفتاری فرزندان مثبتی تحویل جامعه دهد فرد خوبیست ولی اگر دارای چند فرزند منحرف و سربار جامعه باشد نمی‌توان به او اعتماد کرد. ضرب المثل دیگری کامل کننده آن است که هیچ میوه ای بی‌خود و بی‌جهت نمی‌گردد و هیچ فرزندی به شرط آن که دارای پدر و مادری مدیر، مؤمن و مثبت باشد از راه راست منحرف نمی‌شود.

موضوع: دعوت به صلح و سازش

wa base hemû man pût nebîn

وا باشه همه موومان پووت نه بین

چنان خوب است که همه ما پوت (سنگین) نباشیم و متواضع باشیم.

پوت یکی از واحدهای وزن است و اندازه آن شانزده کیلو می باشد و معیاری برای سنگینی یک چیز است. از این ضرب المثل معمولاً در مجلس آشتی کنان بعد از بروز یک رنجش و کدورت استفاده می شود البته اگر در زمان آشتی کنان یکی از طرفین کوتاه نیاید و کمی از حق خود نگذرد هرگز گمان آشتی نمی رود. اگر یکی از طرفین توپش پر بود خوبست طرف دیگر ملایمت از خود نشان دهد و وسیله صلح و سازش و آشتی را فراهم کند.

mar be gisey xoş le Kunê dêteder

مار به قسه‌ی خوش له کوو نی دپته ده

مار با حرف خوب از لانه اش بیرون می آید.

مار در فرهنگ ایرانی سمبل جانوری مزاحم و گزنده و سمی است بدتر از او را در بین جانوران نمی توان جستجو کرد که برای مثال آورده شده است والا منظور انسانی با خصلت مار است. در این ضرب المثل از تندخویی و پرخاش و دشنام و آنچه در کلام زشت می نماید نهی شده است و انسان را به خوش بیانی و متانت و حسن آداب معاشرت خصوصاً در کلام و بیان دعوت می کند. این ضرب المثل در راستای تربیتی بیشتر برای بزرگان است و تشویق را بر تنبیه ترجیح داده است، بسیار اتفاق افتاده که نتوانسته ایم با تندخویی شخصی را با خود همسو نماییم ولی با صبر و متانت و خوش زبانی در این کار موفق شده ایم.

موضوع: دعوت به درستی و خداپرستی

be lawi mestî bepîrî sistî

به لای مهستی به پیری سستی

در جوانی مستی و در پیری ناتوانی.

دعوتی زیبا در حین ملایمت برای جوانان به خداپرستی است و به آنها هشدار

جایگاه تعلیم و تربیت در ضرب المثل‌های کردی ❖ ۲۲۱

می‌دهد امروز که جوانی و سرمست غرور و توانایی هستی به یاد داشته باش که دیری نمی‌گذرد پیر می‌شوی آنوقت از مستی جوانی و غرور و توانائیت چیزی بجا نمی‌ماند و آنگاه طاقت فرسا برایت باقی نمی‌ماند پس تا جوانی این ایام را دریاب و خدا و عبادت را فراموش مکن.

bary Xiwar bagate menzil

باری خوار باگاته مه‌نزل

بار کج به منزل نمی‌رسد.

بحث در باره صداقت است. انسان با فکرش انسان است و الا همانند جانوران دیگر جنبه‌های بیش نیست و این فکر تا زمانی ارزشمند است که در مسیر درست و صحیح جریان داشته باشد و از تقلب و ریا و کژروی و کج‌پنداری بپرهیزد. رسیدن به مقصد زمانی رسیدن است که کلیه جوانب صداقت و راستی در نظر گرفته شده باشد.

be aw bike debaL sîr , ne sew lê bide

نه ئاو بکه ده‌بال شیر، نه به‌شه و لیده ته

tegbir

گبیر

نه روزانه آب داخل شیر بریز و آن را به نام

شیر به مردم قالب کن نه شبها برای خودت

قیافه زاهدانه بساز.

این ضرب المثل انسان را به پاکی و صداقت می‌خواند. عبادت ریاکارانه را محکوم می‌کند و به انسانهای منافق هشدار می‌دهد که از دورویی دست بردارند و در دو جهت مخالف حرکت نکنند و با تقلب بازیهای خود عابدان و پارسایان واقعی را بدنام نکنند.

موضوع: شناخت جایگاه و ظرفیت خود و دیگران

le cêyek damenîshe heLtebistênin

له جیبهک دامه‌نیشه هه‌لتبستینین

در جایگاهی منشین که تو را بلند کنند.

مفهوم زیبایی در راستای خود شناسی دارد، هر انسانی باید شناخت دنیای دو روبرش را آغاز کند. کسی که خود را شناسد هرگز نخواهد توانست نسبت به دنیایی که در آن است شناخت پیدا کند، انسان که جایگاه خود را شناخت به ارزش و منزلت خود واقف می‌شود، جامعه‌ای که انسان در آن زندگی می‌کند محک است. شاید بتوان

برای مدتی در یک قالب دروغین بر مسندی تکیه کرد و خود را به جامعه تحمیل کرد ولی وقتی به مرور زمان شخصیت واقعی آشکار شود ناچار است از آن جایگاه پایین آمده و آن مسند را به شخصی بسپارد که شایستگی آن را دارد. معنی ساده تر این ضرب المثل اشاره به جوانی دارد که از روی غرور از خلوت بودن مجلسی سوء استفاده کرده و بر صدر مجلس می‌نشیند زمانی که اندک اندک پیران و بزرگان وارد مجلس می‌شوند او ناچار است اندک اندک به پایین مجلس رانده شود.

legeder berey Xot pêrakêse

له‌قه‌دهر به‌ره‌ی خوت پیت راکیشه

پایت را از گلیمت بیشتر دراز نکن.

این ضرب المثل هشدار می‌دهد که هر انسانی باید بیندیشد که کیست و کجاست و در چه منزلتی از جایگاه اجتماعی قرار دارد و در کلام و رفتار و توقعاتش میزان توانایی و شایستگی خود را مد نظر داشته باشد.

موضوع: دعوت به صبر و شکیبایی

pele karî sey tane

په‌له کاری شه‌یتانه

عجله کار شیطان است.

şeytan Peley kird cawî xoy kiwêrkird

شه‌یتان په‌له‌ی کرد چاوی خوی کویر کرد

شیطان عجله کرد یک چشم خود را کور کرد.

انسان برای رسیدن به آرزوهایش به صبر، تحمل و متانت دعوت می‌شود در جامعه کم و بیش افرادی را می‌بینیم که برای ثروتمند شدن بسیار عجله دارند و برای رسیدن به این مقصود از هیچ عملی رویگردان نیستند و در نتیجه هم کاسه شیطان خواهند شد؛ از این ضرب المثل در موارد زیادی استفاده می‌شود.

موضوع: مکافات عمل

oi bicênî ewî dedrûyewe

چ بچینی نه وهی ده درو و به وه

هر چه بکاری همان را درو خواهی کرد.

جایگاه تعلیم و تربیت در ضرب المثل‌های کردی ❖ ۲۲۳

این ضرب المثل اشاره به عملکرد انسان دارد و با زبانی ساده به ما می‌فهماند که در برابر اعمال خود مواظب باشیم عملکرد انسان همانند آینه بازتاب دارد.

چالی بوخه‌لک هه لقه‌نی بوخوت تیی ده‌که‌وی
čalî bo xelik helgenî boxot tîy dekewî
برای مردم چاه بکنی خودت در آن می‌افتی.

این ضرب المثل هم در تأیید ضرب المثل قبلی است و هشدار می‌دهد که برای کسانی که خود را مسئول اعمالشان نمی‌دانند.

قامک له ده‌رکه‌ی که‌س مه‌ده تا به مست له ده‌رکه‌ت نه‌ده‌نه‌وه
qamik lederkey kes mede ba be
مست له ده‌رکه‌ت نه‌ده‌نه‌وه
mist le derket nedenewe

انگشت مزین رنجه به در کوفتن کس تا کس نزنند رنجه به در کوفتنت مشت.

وقتی شخصی بر حریم کسی تجاوز کند هرگز نباید از مکافات عملش مطمئن باشد. انسان در مسیر زندگی بی‌شک با بازتاب اعمال خود روبرو خواهد شد و اگر روزی خصوصاً دانسته به کسی آزاری رسانده باشد به‌طور یقین در آینده هر چند که دور باشد این آزار دامنگیرش خواهد شد.

جوابی کلمه‌تی به رده
ciwabi gilmeti berde
کنایه از (کلوخ انداز را پاداش سنگ است).

جوابی ته ححای په ححایه
ciwabi tehay pehaye
کنایه از (مار با کلام خوش از سوراخش بیرون می‌آید).

کسی که برای دیگران مزاحمت ایجاد کند یقیناً شدیدتر با بازتاب عمل خود روبرو خواهد شد. وقتی در رفتار روزانه بر دیگران پرخاش می‌کنی و از دایره منطق خارج می‌شوی نباید انتظار این را داشته باشی که در برابر این گونه رفتارهای نامعقول بیایند و گلی به سینه ات بزنند.

ئه وهی بای ده چینی تو فانی ده دروینه وه
ewey boy de cênê to fanê of anî dedir
üwete we

آن که باد می‌کارد طوفان درو خواهد کرد.

یه راستی اگر چنین نبود بی‌عدالتی سراسر جامعه بشری را فرا می‌گرفت و از پاکی

اثری نمی‌ماند ضرب المثل دیگری هست که می‌گوید: چوب خدا صدا ندارد وقتی عمر انسان طولانی شود گذر عمر همچون کتابی خواهد شد که اگر بصورت خاطره نوشته نشود و در اختیار دیگران قرار داده نشود تنها خودش مطالعه کننده آن خواهد بود. این ضرب المثل هم اشاره به بازتاب اعمال انسان دارد.

موضوع: تلاش در جوانی

tawî zistan piyawî yerim nakatewe

تاوی ز دستان پیروی که رم ناکاته وه

آفتاب زمستان انسان را گرم نمی‌کند.

این پیام جوانان و نوجوانان را تشویق به تلاش و کوشش می‌نماید تا در فکر آینده خود باشند. چون در جایی دیگر می‌گوید کسی که با آفتاب صبح گرم نشده باشد هرگز با آفتاب عصر گرم نمی‌شود. پیام واضح این است که کسی که در جوانی برای آینده خودش تلاش نکرده باشد در دوران پیری نمی‌تواند به آرزوهایش برسد.

موضوع: دوری از حرص و طمع

čawit piř bê bas, tivelwewy destit plř bê

چاوت پر بی با شترده له وه ی دهستت پر بی

چشمیت پر باشد بهتر از آن است که دستت پر باشد.

این ضرب المثل شنونده را از حرص و طمع باز می‌دارد. انسانهای حریص و چشم چران همیشه چیزهایی را که می‌بینند، می‌خواهند و چنان با حرص و ولع مخصوصاً به چیزهایی که در دست دیگران می‌بینند می‌نگرند که گویی هرگز توبره طمعشان پر نخواهد شد. این صفت ناپسند در انسان محکوم شده و این پیام نقش زیبایی در تعلیم و تربیت دارد.

موضوع: بخشش

lê burdin le gewran ciwane

لیوو ردن له گه وران جوانه

بخشش از بزرگان زیباست.

بزرگترین بخشنده خداست و کل زیبایی‌ها از او سر چشمه می‌گیرد و این بزرگی و کوچکی تداوم پیدا می‌کند تا آن‌که به انسان می‌رسد و انسان اشرف مخلوقات است، این ضرب المثل هشدار می‌دهد که بزرگان قوم که دوران کودکی و جوانی و ناپختگی خود را از یاد ببرند و بدانند که فقط خداست که اشتباه نمی‌کند، بشر جاز الخطاست و با این دیدگاه به دنیای دور و بر خود بنگرند و در امورات زندگی جانب مهر و بخشش را فراموش نکنند و نسبت به کوچکترها و زیردستان کینه توز نباشند.

موضوع: احتیاط

gurîs de wcêye yda ke zor lêy dekwî xatirceni گوریس ده وجیبه یدا که زور لئی خاترجه می‌ده بسی

طناب در نقطه‌ای که از آن اطمینان دارد پاره می‌شود. این ظرف المثل اشاره به این دارد که در امورات زندگی همیشه دامن احتیاط را از دست نداده و به علت علاقه زیاد به یک چیز مادی به آن اطمینان کامل نکنیم. گاهی انسان با کسی دوستی می‌دهد و به علت عشق و علاقه زیادش به این دوست هرگز فکرنمی‌کند روزی بین او و دوستش کدورتی ایجاد شود و این رشته دوستی به آسانی پاره شود. مفهوم این ضرب المثل آن قدر پر بار است که می‌توان معانی بسیاری از آن استنباط کرد.

موضوع: اسراف نکردن

yek be bêl' têtêde kaw yek be yesik fayd da یه ک به بیل تیی ده کاویه ک یه گه کس رایده دا

یکی یا بیل تو می‌ریزد و دیگری با جارو بیرون می‌ریزد.

نصیحتی است برای زن و شوهرهای جوان؛ مرد مشغول کسب و کار و پیدا کردن

معیشت است و زن در خانه مشغول پخت و پز و راه اندازی کارهای خانه است، هر چند مرد در بیرون عرق بریزد و کار کند و ثمره کارش را به خانه بیاورد اگر زن صرفه جویی نکند و جلو بریزد و پپاش را نگیرد این دوتا با هم کاری از پیش نخواهند برد. زمانی در کارشان موفق خواهند بود که با همدیگر هماهنگی داشته و ارزش رنج و زحمت یکدیگر را درک کنند و برایش ارزش قائل شوند.

موضوع: تعلیم پیشه و حرفه

له جیاتی نه و ه ی ماسی بو به ری فیری ماسی گرتنی
le ciyati ewey masî boberî fêrî masî gir
که
tinêy ke

به جای آن که برایش ماهی کادو ببری او را یاد بده تا خودش ماهی شکار کند.

گمان نمی‌کنم که این ضرب المثل به توضیح زیادی احتیاج داشته باشد یقیناً شما می‌توانید با چند بار کمک کردن به یک نفر محتاج بطور موقت شکم او را سیر کنی ولی اگر بتوانی او را به طرف کسب و کاری بکشانی و یا حرفه ای را به او بیاموزی عمری او را اسیر کرده‌ای و به اندازه توانایی خود جلوی گدا پروری را گرفته‌ای.

موضوع: پر شدن پیمانۀ صبر و طاقت

هنار که بردان بوو ده فه شی
henar ke pir dan bû dege Lş,ê
انار که پر دانه شد می‌ترکد.

این ضرب المثل اشاره به این دارد که شاید بتوانی با جبر و زور شخصی را وادار به سکوت نمایی ولی تحمل این جبر و زور حدی دارد و سرانجام شخص مورد نظر از خود واکنش نشان می‌دهد. معنی دیگر این ضرب المثل این است که وقتی برای مدتی جلوی شکوفایی شخص گرفته می‌شود سرانجام مثل ظرفی که پر و لبریز می‌شود استعداد این شخص به گونه‌ای غیر منتظره و به طریقی که اصلاً گمانش نمی‌رود آشکار خواهد شد.

موضوع: حق شناسی

qam kî Be Henyuwîñî De Zarî

قامکی به ه نگوینی ده زاری یینی ده ییگه زی

neydegezî

انگشت آغشته به انگبین در دهانش بگذاری آن را گاز

می‌گیرد.

در مورد کسانی سفله و حق ناشناس گفته شده که در اصل ذات پاک‌ی ندارند و در طول زندگی به بدترین شیوه تربیت شده‌اند. این ضرب المثل انسان را به حق شناسی دعوت می‌کند و بیزاری از این گونه افراد را اعلام می‌دارد و کلام زیبایی در فرهنگ عامه کردی است. خلاف این ضرب المثل که می‌گوید «اگر کسی نسبت به تو کار بسیار بدی را انجام داد سعی کن آن را فراموش کنی و هرگز درباره آن سخن نگویی ولی اگر کسی نسبت به تو خوبی کوچکی کرد هرگز آن را فراموش مکن»

موضوع: عشق و محبت

ew kivasey duyim bom le telys dediv we

ئه و کراسه ای دایکم بوم له ته لیس ده دروی له و

lew kivaset xelik bom le xury deçnê

کراسه ای فه لک بوم له خوردی ده جنی گه رمتره

gerim tire

پیراهنی که مادرم برایم از گونی بافته است خیلی بیشتر

از پیراهنی که دیگران برایم از پشم و حریر می‌بافند مرا

گرم می‌کند.

بحث پیرامون عشق، محبت، وابستگی عاطفی و ارزش والایی است که انسان برای مادرش قائل می‌شود. معنی مادر در اینجا ممکن است مادر، ولایت، کشور یا هر چیزی که متعلق به انسان است، باشد. هیچ زنی نمی‌تواند همانند مادر واقعی به انسان محبت کند و هیچ دیاری نمی‌تواند همانند ولایتی که در آن پرورش یافته ای و هیچ کشوری نمی‌تواند همانند کشوری که در آن متولد شده‌ای لانه و مأمن آسوده‌ای باشد. محبت مادر، سوز عشق است و واقعی و عشق واقعی هرگز در تعریف نمی‌گنجد.

این ضرب المثل‌ها نه تنها به قشر جوان بلکه به هر انسان پندپذیری می‌فهماند که ارزش محبت مادر و مام میهن را که نمونه یک عشق حقیقی بر روی زمین هستند را بدانند و آنها را فدای عشق مجازی ننمایند.

اگر چنانچه مجال بود و می‌خواستیم سخن را به درازا بکشیم می‌توانستیم نمونه‌های بیشتری را بیاوریم ولی در همین نمونه‌های اندک در مورد صداقت، همبستگی، اتحاد، خداپرستی و ... سخن گفته شد و به یقین می‌دانیم که هر یک از این موارد نقش مهمی در تعلیم و تربیت دارند و از طرف دیگر ضرب المثل‌ها مثل شعر از یک زاویه دارای یک تعریف مشترک هستند و آن هم رساندن پیام در کوتاهترین جمله می‌باشد. به این ترتیب که مردمان عادی یک جامعه تجربیات و اندوخته‌های گذشتگان خود را بصورت حقایق پذیرفته شده و در قالب جملاتی کوتاه بیان می‌کنند و در عین سادگی پیام عمیقی را به مخاطب منتقل می‌کنند.

ضرب المثل‌ها کوتاه، واضح، پر بار و در طول ادوار به ما رسیده اند و چنانچه خواننده پند پذیر باشد به آسانی به معنی و هدف این گونه ضرب المثل‌ها دست یافته و به بهترین شیوه آنها را در زندگی بکار می‌بندد.